

Ajaktányér a felső ajakban
(Afrika)

„A szépség ára”

Keresztes Noémi Ninetta

A különböző testmódosítási
eljárások régészeti nyomairól

A test deformálásának szokása a Neander-völgyiektől a modern korig mindig és mindenhol jelen volt az emberiség története során. A módosítások célja általában az isten(ek) jóindulatának biztosítása és/vagy az adott közösség szépségideáljának elérése volt, ami ma sem áll olyan távol tőlünk, hiszen tulajdonképpen a plasztikai sebészet, valamint egyes divatjelenségek gondolati háttere is ugyanide vezethető vissza. A tetoválás tehát csak ezen testmódosítási eljárások egyike; az emberi elme félelmetesen találékony, csaknem valamennyi testtájékot képes ugyanis módosítani a fejtől le, egészen a lábakig.

A normál koponyájú emberek sokszor utánozni próbálták a módosított fejformát, elsősorban a hajvonal feljebb borotválásával, valamint a fejtetőre szorosan összefogott hajviseletekkel.

Koponyatorzítás

A koponya torzítása az emberiség egyik legrégebbi és legelterjedtebb testmódosítási gyakorlata. Bizonyos társadalmakban csak az előkelőkön végezték el a műveletet, máshol az alacsonyabb rétegek körében is előfordult. A torzítás megléte vagy hiánya tehát egyes korokban és térségekben utalhatott akár társadalmi helyzetre vagy etnikai hovatartozásra is. A legkorábbi idevonható leletek a mintegy 60–65 ezer éves Neander-völgyi őseberkoponyák. A szokás azonban a Homo sapiens színre lépésével sem tűnt el. Valamennyi lakható földrészen, így Európában, Ázsiában, Afrikában, Amerikában és Ausztráliában is kialakult. A torzítás formája korszakonként és akár népenként is változhatott. Az ókori egyiptomiak hátrafelé, hosszúkasra nyújtották, Európában viszont felfelé, a nyakszirt irányába alakították a fejet, Közép-Amerikában pedig hátra-, illetve felfelé csúcsosodó fejforma jött létre az eljárás eredményeként. Európában főleg kötésekkel, Amerikában inkább deszkák segítségével alakították ki a kívánt formát. Az eljárást újszülötteken kezdték el, és pár hónapig tarthatott.

Nemi különbségek nemigen voltak, mind kislányok, mind pedig kisfiúk koponyáját egyaránt torzították. A koponyatorzítás azonban számos egészségügyi következménnyel járhatott: légúti fertőzések, megváltozott hang, gyakori fejfájás, hirtelen halál, esetleg rövidebb élettartam. A torzított koponyájú személyek szellemi képességei azonban valószínűleg nem változtak számottevően.

Gyermek bandázsos koponyatorzítással (Afrika)

Az arc egyes részeinek deformálása: a szem, a fül, az ajak és a fogak módosítása

Korai egyiptomi domborműveken gyakran látni vak zenészeket, akiknek a szemét kiszúrták, vagy összevarrták a szemhéjaikat. A középkori Európában a nagyvárosok (pl. Párizs) szegényei közül néhányan szándékosan nyomorították meg ugyanígy gyermekeiket, a későbbi koldulás sikeressége reményében. A közép-amerikai maják szépnek tartották a kancsalságot, ezért a gyermekek szeme elé gyakran fehér labdácskákat lógattak, hogy azt nézzék, ami szemtengelyferdülést eredményezett.

A fül alakjának módosítása az egyik legelterjedtebb (és talán a legkevésbé fájdalmas) testmódosítási forma az egész világon, lényegében a mai napig. A csecsemő vagy kisgyermek fülcimpáját átsúrták, majd egyre növekvő súlyokat helyeztek bele, amely így végül akár 12–16 cm hosszúra is nyúlhat(ott). Ez a történelmi korokban általában az uralkodó osztály kiváltsága volt (pl. a Húsvét-sziget szobrainak fülei is mind deformáltak); a ma is létező formái viszont már bármely társadalmi rétegben előfordulnak.

Az ajakmódosítás szokása Európában valószínűleg soha nem jelent meg, viszont Afrikában, Közép- és Dél-Amerikában is ismerték, néhol ma is használják. A legkorábbi erre utaló régészeti lelet a Kr. e. 9. évezredből származik. Afrikában kizárólag a nők sajtotossága volt, míg Dél-Amerikában éppen a férfiak kiváltsága. A beavatkozás az alsó vagy a felső ajkat érinti és sokszor együtt jár a frontfogak eltávolításával. 15 és 18 éves kor körül ejtettek egy kis vágást az ajkakban, és abba tettek egy fapálcát, majd a gyógyulás után egyre nagyobbra cserélik a beletett ékszereket. A gazdagon díszített tányérok végső mérete akár 8–20 cm is lehet (a legnagyobb jelenleg ismert tányért egy etiópasszony hordja, a tányér kerülete 59,5 cm).

A fogakon végzett „szépészeti célú” beavatkozások közül a legkorábbi lelet a Kr. e. 3. évezredből származik Japánból, de kicsivel később már divatba jött egész Ázsiában, Afrikában, sőt Ausztráliában is. Afrikában hegyes fogakat reszeltettek maguknak, máshol egy vagy több fogukat is szándékosan kitörték. Néhány viking kori koponyán a metszőfogak széleit reszelték le. A fogak módosításának igazi művészei azonban a közép-amerikai indián kultúrák voltak. A közel hatvanféle technikát főként nőkön alkalmazták, a mintázat az egyén származására is utalhatott. A művelet igen fájdalmas volt, sokszor gyulladással járt. Néhol ékkövekkel (jåde, pirit, türkiz, hegyikristály, obszidián) díszítették tovább a fogakat.

A maja koponyák fogékszereit ma sem ismert összetételű ragasztó tartja, amely annyira erős, hogy a feltárás során gyakran eredeti helyzetükben találják meg a köveket, nem estek ki a fogakból.

Jåde és türkiz kőberakás a fogakon egy maja koponyán (Közép-Amerika)

Nyaknyújtás

A nyak deformálása főként Délkelet-Ázsiában és Afrikában terjedt el, ezeken a helyeken ma is létező szokás. Az 5 éves kislányok nyakára először kilenc karika kerül, majd mire elérik a 45 éves kort, 32 karikájuk és kb. 38 cm hosszú nyakuk lesz. Az ékszer végső súlya kb. 10 kg, ami a kulcscsontokat és a bordákat lefelé nyomja, így a nyak hossza valójában változatlan, a nyújtás illúziója a többi rész összenyomódásától jön létre.

A kulcscsont feletti bőr általában hegesedik és elszíneződik. Az eljárás megváltoztatja az arcszerkezetet, az arc rövidebb, az állkapocs keskenyebb lesz tőle, és gátolja a száj teljes kinyitását. Az ékszer eltávolítása fulladásos halált is okozhat, mert a nyak használatlan izmai meggyengülnek.

A nyakkarikákat viselő nők a karjukon és a lábukon is hordanak hasonló formájú, méretű és súlyú ékszereket, amelyek összesen akár 15–25 kg-ot is nyomhatnak.

Nyakkarikákat viselő asszony (Burma)

Nyakkarikákat viselő asszony nyaki röntgenképe (Burma)

A kéz ujjainak csonkolása

Az egyik legősibb testmódosítási forma, amelyet az emberiség feltalált. A legkorábbi kőkorból származó barlangfestményeken (pl. Lascaux, Gargas, Tibiran) több esetben tűntek fel csonkolt kezek lenyomatai. Szinte mindenhol a gyűrűsujj vagy a kisujj utolsó ujjperce hiányzott, mert ezek a legkevésbé zavaró hiányok a mindennapi tevékenységeknél. Később elterjedt az ausztrál őslakosoknál és egyes amerikai indián törzsekénél, ahol a gyász jele is lehetett. A japán kultúrában (főként a japán bűnszervezetekben) az ujj vagy ujjperc levágása a hűség bizonyítékaként szolgál(t).

Hegtetoválás

A hegtetoválás elsősorban Afrikában tekint vissza hosszú múltra. Sokkal népszerűbb volt, mint a hagyományos tetoválás, mert a tinta nehezen látszik a sötétebb bőrön. A hegtetoválás többféle eljárással készülhet: vágással, égetéssel vagy nyúzással. Az eszköz lehet kés, üveg, kő vagy kókuszdióhéj. A vágott sebeknél gyakran „zsebeket” képeznek a bőrben, amikbe agyagdarabokat vagy hamut helyeznek, hogy a heg minél jobban kiemelkedjen. A nők általában a melleken és a hasukon, míg a férfiak az arcukon, a vállukon és a karjukon viselték/viselik a hegtetoválást. Elkészítésük nagyon fájdalmas, de nagy szégyennek számít, ha valaki ezt kimutatja. Többnyire fontos életese-ményeknél, például a pubertás elérésénél vagy házasságkötésnél kerül sor az eljárásra.

Hegtetoválás arcon (Afrika)

Hegtetoválás a háton (Afrika)

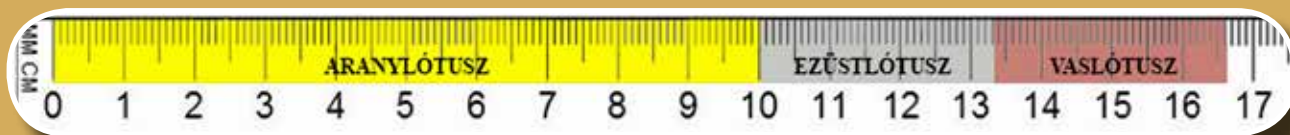
Hegtetoválás gyermekarcon (Afrika)

Nemi szervi csonkítás

A női nemi szervek csonkítása elsősorban Afrikában (pl. Etiópia, Szomália) terjedt el, de előfordul a Közel-Keleten, illetve Ázsiában is. A szokás Kr. e. 800 körül alakulhatott ki, az ókori egyiptomiak is ismerték. Sajnos ma is létezik, több nemzetközi szerv próbálkozik a kiirtásával, de a hagyományok miatt egyelőre kevés sikerrel.

A férfiakat érintő nemi szervi csonkítás leggyakoribb formája a körülmetélés. A régészeti korok emberei vallási vagy kulturális okokból végezték. (A zsidó vallásúak és a muszlimok körében egyöntetű szokás, de keresztényeknél és más vallásúknál is előfordul). Barlangi festményeken, szobrokon is felismerhető a módosított testrészt.

A jóval komolyabb és veszélyesebb beavatkozásnak számító kasztrálás egyaránt elterjedt Európában, Ázsiában és Afrikában is. Sok országban használták büntetésként, de a kasztrált férfiak (*eunuchok*) voltak háremőrök vagy politikai tanácsadók, a keresztény egyházban pedig kórustagok is. Még az újkorban is alkalmazták Európában is, számos később híres operaénekes esett át a műveleten még hangjuk mutálódása előtt.

Lábelkötés

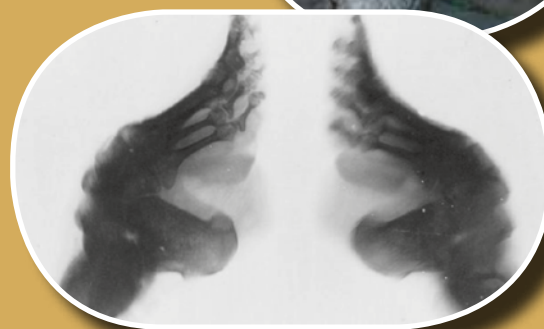
A lábelkötés ezeréves kínai hagyományát csak a 20. század második felére sikerült betiltani. Az eljárást a kislányok 4–7 éves korában kezdték meg. Lábmosás és körömvágás

után a 3 méter hosszú selyempólyát a láb belső oldalához szorították, majd elkezdték tekerni, négy lábujjat a talp alá szorítva, majd az ujjakat és a sarkat is egymás felé kényszerítették.

A pólyát összevarrták, majd naponta vagy hetente kétszer-háromszor eltávolították az elhalt részeket. Az eljárás visszafordíthatatlan, a kötést egy életen át viselni kellett. A szorítás következtében gyakori volt a gennyesedés és vérmérgezés. A lábelkötéstől megváltozik az egész test statikája, az izmok egy része és a lábujjak elhalnak, vagy le is esnek. A kislányok kb. 10%-a bele is halt az eljárásba. Egy évig iszonyatos fájdalommal járt, ami egyre csökkent, végül a láb érzéketlenné vált. A kis lábakat nagyon vonzónak tartották a kínai férfiak, így a menyasszony „értéke” a láb méretével is arányos volt.

A legkívánatosabb az úgynevezett aranylótusz (3 kínai inch – kb. 10 cm), majd az ezüstitótusz (4 kínai inch – kb. 13,3 cm), végül a vaslótusz (5 kínai inch – 16,6 cm). Az ennél is nagyobb és főleg az elkötetlen lábat lenézték, jó házasságra esélye sem volt az ilyen lányoknak.

A lábelkötés végeredménye (Kína)

Elkötött lábak röntgenfelvétele (Kína)

A bemutatott testmódosítási eljárások tehát végigkísérték az emberiség történetét. Szerencsére ezek többsége már magától kiveszett vagy egyszerűen betiltották, hiszen általában borzasztóan fájdalmas, zömükben gyermekkorban végzett eljárások voltak, melyek közül több is egy egész életre megnyomorítja alanyát nemcsak testileg, de gyakran lelkileg is. A fenti beavatkozások többségéhez mérten a tetoválás még a legkisebb fájdalommal és a legkevesebb veszélyes következménnyel jár, s nem mellelesleg ma már az esetek döntő részében saját elhatározásból készül, nem családi, társadalmi vagy kulturális nyomásra.